

III. Українсько-польські відносини III. Stosunki ukraińsko-polskie

Микола Ґеник

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПРИМИРЕННЯ У ПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ „NOWEJ KOALICJI”

Аналізується роль опозиційного журналу “Nowa Koalicja” в розробці нової концепції східної політики Польщі та досягненні польсько-українського примирення. З’ясовано, що польсько-українське примирення оцінювалося, як передумова трансформаційних процесів, і розглядалося у контексті формування нової системи регіональної безпеки, не порушення кордонів, лібералізації політики щодо національних меншин та подолання міжнаціональних стереотипів.

Ключові слова: польсько-українське примирення, Центрально-Східна Європа, “Nowa Koalicja”, регіональна безпека.

Gienyk Mikołaj. Pojednanie polsko-ukraińskie w koncepcjach politycznych „Nowej Koalicji”.

Szczególne miejsce w opracowaniu nowej koncepcji polityki wschodniej Polski i osiągnięciu pojednania polsko-ukraińskiego zajmowało pismo opozycyjne “Nowa Koalicja”. Pojednanie polsko-ukraińskie było traktowane jako warunek wstępny procesów transformacyjnych i było oceniane w kontekście kształtowania nowego systemu bezpieczeństwa regionalnego, nienaruszalności granic, liberalizacji polityki dot. mniejszości narodowych i przewyciężenia negatywnych stereotypów narodowych.

Słowa kluczowe: pojednanie polsko-ukraińskie, Europa Centralno-Wschodnia, „Nowa Koalicja”, bezpieczeństwo regionalne.

Ґеник Николай. Польско-украинское примирение в политических концепциях „Nowej Koalicji”.

Анализируется роль оппозиционного журнала “Nowa Koalicja” в разработке новой концепции восточной политики Польши и достижении польско-украинского примирения. Определено, что польско-украинское примирение оценивалось как предпосылка трансформационных процессов и рассматривалось в контексте формирования новой системы региональной безопасности, ненарушения границ, либерализации политики в отношении национальных меньшинств и преодоления межнациональных стереотипов.

Ключевые слова: польско-украинское примирение, Центрально-Восточная Европа, “Nowa Koalicja”, региональная безопасность.

Genyk Mikolaj. Polish-Ukrainian reconciliation in political Conceptions of oppositional magazine “Nowa Koalicja”.

Oppositional magazine “Nowa Koalicja” (“New Coalition”) took an important place in working out of a new conception of Poland’s eastern policy and achievement of Polish-Ukrainian reconciliation. Polish-Ukrainian reconciliation was regarded as a precondition for transformation processes and considered in the context of shaping of a new system of regional security, inviolability of borders, liberalization of national minorities policy and overcoming of interethnic stereotypes.

Key words: Polish-Ukrainian reconciliation, East Central Europe, “Nowa Koalicja”, regional security.

Основним змістом політичних рухів Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) періоду біполярності була боротьба проти радянського поневолення і тоталітаризму, за незалежність і демократизацію. Критичний аналіз поразок виступів польської опозиції у 1981 році, угорської революції 1956 року та Празької Весни 1968 року вплинула на усвідомлення неможливості успішного визволення окремо взятої держави східного блоку. Впровадження військового стану й радикалізація поглядів польської опозиції інспірували зацікавлення східною політикою та зокрема, її найважливішою складовою — українським питанням. Польсько-українське примирення вважалося необхідною передумовою успіху трансформаційних процесів у ЦСЄ та розглядалося у контексті формування нової системи регіональної безпеки, розв’язання проблеми кордонів і національних меншин.

Важливе місце польсько-українському примиренню відводилося на сторінках журналу польської опозиції “Nowa Koalicja”. Журнал почав виходити у 1985 році під редакцією Гжегожа Костжева-Зорбаса, який відомий під псевдонімами Марціна Мегушовецького, Адама Реаліста. Протягом 1985–1989 років вийшло вісім номерів видання на обкладинці було поміщено карту регіону ЦСЄ, народи якого і розглядалися як нова коаліція.

Важливе значення для усвідомлення спільності антитоталітарної боротьби народів ЦСЄ мало Звернення I з'їзду „Solidarności” до трудящих Східної Європи, ухвалене 7 вересня 1981 року [1; 2]. У кількох номерах витяг з цього документу передруковувався як мотто на передостанній сторінці. На думку професора А. Фрішке, Звернення до трудящих Східної Європи, яке оцінювалося як нерозважне в перспективі політичної гри з комуністами в 1981 році, виявилось позитивним для формування іміджу Польщі в сусідніх країнах [3; 4].

У програмній статті “Nowej Koalicji” стверджувалося, що у Європі є багато народів, поневолених радянським імперіалізмом і тоталітаризмом. Усі їхні спроби визволення були приречені на поразку. Тому пропонувалося співробітництво народів між Балтикою і Балканами у реалізації спільних геополітичних інтересів. Автор статті зазначав, що надії на визволення дає значний людський, цивілізаційний, економічний і духовний потенціал народів ЦСЄ, який Москва не в силах переважити і над котрим вона панує внаслідок його дезінтеграції. Умовою використання цього потенціалу є взаємозближення. Співпраця народів мала створити нову коаліцію [5].

П. Хмура зробив висновок, що жоден із народів соціалістичного табору не може самостійно реалізувати свої аспірації до державної суверенності і демократизації суспільного життя. На перешкоді цьому знаходиться не російський народ, а радянський центр у Москві, який має своїх союзників серед інших народів соціалістичного табору. Єдиним шансом перемоги над цією потугою є співробітництво поневолених народів із метою розділити СРСР. Поділ Радянського Союзу неможливий ззовні, тобто внаслідок спільного виступу народів, які поза його кордонами. Необхідною умовою вважалося співробітництво з неросійськими народами СРСР і росіянами, які також пригноблені своєю партократією [7]. Тобто, “Nowa Koalicja” виступала за співпрацю Польщі з українцями, литовцями, білорусами та російською демократичною опозицією [8].

У березні 1986 року Г. Костжева-Зорбас опрацював проект створення Європейського Гельсінського Комітету, як форми регулярної співпраці демократичної опозиції ЦСЄ, включно з Росією і Східною Німеччиною. У проекті Декларації ЄГК стверджувалися неподільність Європи та свобода, як іманентна риса Європи. ЄГК проектувався як неурядова міжнародна організація, членами якої могли бути окремі особи, групи і організації. Основною ціллю діяльності мав бути контроль за дотриманням прав людини [9]. Напередодні 11 листопада 1984 року у Варшаві організації «Свобода–Справедливість–Незалежність» (Wolność–Sprawiedliwość–Niepodległość–WSN), політичний рух «Визволення» (Ruch Polityczny Wyzwolenie–RPW) та Ліберально-Демократична партія “Niepodległość” (ЛДПН) поширили листівки, в яких відсутність незалежності деяких народів ЦСЄ після Першої світової війни кваліфікувалася як причина поділу Польщі у 1939 р. «Дорога до свободи веде через співпрацю з братами з-за Судетів, Карпат і Бугу. Окремо слабші від Советів, але разом сильніші – можемо бути впевненими у перемозі» [10].

Редакція “Nowej Koalicji” усвідомлювала важливість українського фактору для змін у ЦСЄ, базуючись на поглядах політичної еміграції та відомої Декларації в українській справі 1977 року [11]. Ідеї співпраці народів ЦСЄ характерні для еміграційних середовищ 1970–1980-х років. Є. Іранек-Осмецький стверджував, що «умовою тривалої суверенності народів східної Європи в добу великих понаддержавних об'єднань є побудова на території між Німеччиною та Росією політичного понаддержавного твору». Основою об'єднання був би польсько-український союз, який мав нейтралізувати Польщу за посередництвом України і справити «позитивний вплив на ті народи, які побоюються польської мегаломанії або польського культурного (може навіть невідомого) імперіалізму» [12]. Я. Пеленський позитивно оцінив запропонований Є. Іранеком-

Осмецьким проект створення наднаціональної політичної організації, яка б об'єднувала еміграції Східної Європи з метою ведення спільної визвольної акції. Відмову бандерівців від участі Я. Пеленський пояснив тим, що АБН, який претендував на таку роль, є організацією не еміграцій, а націоналістів [13]. М. Добрянський розглядав політичний союз українського народу з польським, як передумову визволення від російського імперіалізму та утримання незалежності [14]. Підтримка української незалежності виявилася у критиці пропозиції С. Кісілевського щодо порозуміння з Росією в обмін на обіцянку лояльності, яку було названо введенням польської незалежної політики в глухий кут.

Після II світової війни зникли основи для польсько-українського конфлікту. Майбутнє примирення мало ґрунтуватися на порозумінні між українською і польською опозицією. Еміграція мала виконувати важливу, але не вирішальну функцію у питанні примирення. Найбільшого значення надавалося українській меншині, яка мала утримувати контакти з Заходом і Сходом, інформувати українську опозицію про стан примирення. Її роль оцінювали як «стрілку ваги» (*jezuzczek u wagi*) і лакмусового папірця, який повинен був показувати щирість прагнень і починань польської сторони. Практичними формами співпраці могли б бути, як на мене, політичні маніфестації, тобто у Польщі святкування річниці відродження України, а на Україні польських незалежницьких річниць. Виступи зі спільними деклараціями. Страйки, а також солідарницькі страйки у східноєвропейському масштабі. Переконавання власних суспільств у необхідності реалізації саме такої політичної програми. І нарешті приготування до генеральної зміни [15].

На етапі глибокої кризи комуністичного табору “Nowa Koalicja” наголошувала на винятковій ролі України в процесі геополітичних трансформацій: «Без Вільної України не буде Великої Європи. [...] Без вільної України не впаде остання в світі імперія» [16]. Спостерігалася також зворотня тенденція – усвідомлення українськими дисидентами важливості польського фактора у трансформаційних процесах ЦСЄ. У листі політв'язня і керівника Комітету захисту віруючих на Україні Й. Терелі до Л. Валенси від 12 квітня 1984 року стверджувалося, що боротьба, яку веде польський народ, є надією, яка дає також українській опозиції сили для опору: «Великий сенс руху “Solidarność” полягає в тому, що він започаткований польським народом для зміцнення його належності до вільних народів Європи». Й. Тереля відзначав, що побоювання поширення ідей “Solidarnosci” спричинило збільшення переслідувань українського дисидентського руху [17]. С. Сапеляк, член відновленої УГС, заявив, що для української опозиції прикладом є польська “Solidarność” [18].

Я. Пеленський передбачав формування міжнародних відносин ЦСЄ як систему національних держав з можливістю створення наднаціонального об'єднання – наприклад Спільного Ринку ЦСЄ. Основними завданнями щодо польсько-українського зближення він вважав розв'язання взаємної ворожості і конфліктів, розвиток наукової співпраці. Я. Пеленський зазначав, що співпраця повинна розвиватися між середовищами і групами, які мають близькі ідейно-програмні принципи [19].

На політичні концепції “Nowej Koalicji” суттєвий вплив справляли програмні засади організації “WSN” і політичного руху «Визволення». «Політична декларація WSN», ухвалена 1-3 травня 1983 року визнавала невід'ємне право всіх народів на самовизначення та незалежну державу. Організація виступала за лібералізацію і відкритість кордонів, заявляючи, що вони не повинні розділяти людей, була прихильником вільної і відкритої Європи. WSN обґрунтовувала необхідність зближення із сусідніми народами — литовцями, білорусами, українцями, словаками, чехами і німцями: «Прагнемо, щоб узи справжньої співпраці могли зблизити поляків з народами країн Центральної Європи, геополітична ситуація яких подібна до ситуації Польщі. Вважаємо моральним обов'язком підтримку їхніх визвольних і державницьких прагнень» [20].

У 1985 році Ruch Społeczny „Solidarność” (RSS) прийняв тези “Polska i Miedzymorze”, опрацьовані Марціном Меґушовецьким та Францішком Мільвідом, як базовий матеріал для створення політичної програми. Оцінюючи кордони, програма стверджувала, що вони повинні

розділяти державні структури, а не людей і народи. Програма декларувала відкритість кордонів та свободу місця проживання. Відкритість кордонів знизить рівень територіальних суперечок і створить умови для реалізації ідей об'єднаної Європи і Міжмор'я. Насамперед, варто підтвердити існуючі кордони з Україною, Білорусією і Литвою, що стане основою співробітництва зі східними сусідами. «Польща, відступаючи зі своїх колишніх окраїн, отримає цінних, близьких союзників і розпочне будову ладу співробітництва на просторі Міжмор'я, що становить єдиний реальний шлях подолання важкого геополітичного положення».

Стратегією досягнення незалежності вважалося співробітництво народів регіону Міжмор'я зі спільними інтересами і цілями. Таке міжнародне співробітництво у боротьбі мало паралізувати імперський принцип «поділяй і владарюй», зв'язати сили радянського блоку на найширшому фронті й психічно зміцнити народи, які борються, подолавши почуття самотності й безсилля. З метою співробітництва пропонувалося створення координаційної інституції опозиційних осередків народів Міжмор'я на принципах конфедерації. Її планувалося створити на еміграції і поступово поширювати її діяльність в регіон ЦСЄ [21; 22]. Ruch Polityczny “Wyzwolenie” у декларації, опублікованій у січні 1984 року, виражав підтримку незалежності Литви, Латвії, Естонії, Білорусії і України та політичну допомогу цим країнам умовою досягнення цієї мети [23].

Важливою проблемою польсько-українських відносин періоду біполярності було питання кордонів. Редакція “Nowej Koalicji” базувала свої погляди на концепціях Ю. Мерошевського, Є. Гедройця, Є. Іранека-Осмецького та інших.

Концепція непорушності кордонів превалювала також у поглядах керівництва польської опозиції. Керівник підпільної „Solidarności” Збігнев Буяк заявляв, що «кілька років ніхто серйозний у Польщі не ставить під сумнів кордони з Україною, Білорусією і Литвою [...] Ідея співпраці з сусідами є близька нашим серцям і має сильну підтримку майже всіх незалежних груп і середовищ у Польщі». Вже у першому номері “Nowa Koalicja” виступила з обґрунтуванням непорушності кордонів: «Треба поборювати, всупереч московській політиці “divide et impera” конфлікти, упередження, погані традиції. Багато територіальних суперечок немає розв'язання — єдиним виходом буде визнання існуючих кордонів та гарантування повноти прав національним меншинам» [24]. У січні 1985 року «Свобода—Справедливість—Незалежність», політичний рух «Визволення» та ЛДПН видали звернення з запереченням принципів Ялтинського договору, не вимагаючи при цьому змін кордонів [25].

Значного розголосу набула спільна декларація шести опозиційних організацій, особливо активних у розгляді питань східних сусідів. 16 грудня 1984 року у Варшаві організація «Свобода—Справедливість—Незалежність», політичний рух «Визволення», Ліберально-Демократична партія «Незалежність», видавництво “In Corpore”, політична група «Воля» та група часопису “Niepodległość” виступили з «Пропозицією спільної позиції щодо польсько-українського, польсько-білоруського та польсько-литовського кордону». У декларації стверджувалося, що територіальні конфлікти багаторазово ділили, сварили і грізно ослаблювали як поляків, так і українців, білорусів та литовців. Єдиним способом подолання таких конфліктів вважалося збереження теперішніх кордонів. «Це становить найбільш життєвий геополітичний інтерес наших народів, які борються за свободу. Будемо прагнути, щоб згаданий принцип лишився взаємно підтверджений національними представництвами». Ця заява була опублікована в першому номері “Nowej Koalicji” на польській і англійській мовах, а в другому — на польській, українській, білоруській і литовській мовах [26]. Пізніше її передрукували інші опозиційні видання. Зокрема, в редакційному коментарі “Samorządności” вказувалося, що «всякі суперечки щодо кордонів служать тим, кому не подобається антирадянська коаліція» [27; 28; 29].

Згадані опозиційні політичні організації звернулися до президії конференції українських політичних партій і організацій (КУППО) з пропозицією припинення суперечок у справі кордонів та визнанні існуючих кордонів. У відповіді КУППО у травні 1986 року зазначалося, що «ми свідомі факту, що визначення теперішніх кордонів було результатом порозуміння

учасників нещасливої ялтинської конференції і вони не є виразом волі наших народів. Визнаючи однак теперішній стан як реально існуючий факт, заявляємо нашу принципову позицію, що ніхто в світі немає права вирішувати проблем кордонів наших держав, крім наших народів і вибраних ними державних органів в наших вільних і суверенних державах» [30].

Ініціативу польських незалежницьких організацій схвалила також УГВР, наголосивши у своїй заяві на необхідності гарантування нормальних умов для функціонування української меншини в Польщі та польської меншини в Україні [31]. У заяві ЗП УГВР зазначалося, що Москва може придушити ізольовану визвольну боротьбу одного народу, тому поневолені народи можуть визволитися спільним скоординованим зусиллям. Найважливіше значення з огляду на стратегічне положення, економічний потенціал і чисельність населення належало українцям і полякам. Констатуючи необхідність спільного фронту поневолених Москвою народів, українці спостерігають з подивом і увагою за боротьбою польського народу. «Особливо цінною для нас є концепція, що висувається на шпальтах польської підпільної преси, що без незалежної України не може бути незалежної Польщі і навпаки, захист прав української національної меншини в Польщі та критика претензій окремих польських діячів до українських земель». Звертаючи увагу на порушення прав українців у Польщі, ЗП УГВР заявляло про необхідність захищати права польської меншини в Україні. Визнаючи польсько-українське зближення основною рушійною силою для демонтажу радянської системи, робився висновок, що «польсько-українська співпраця це не тільки проблема відносин між двома народами, а центральне питання життя, боротьби і перспектив усіх народів підпорядкованого Кремлеві комуністично-тоталітарного блоку» [32].

Активізація польсько-українського діалогу дала можливість досягнути у березні 1987 року у Парижі домовленості між конференцією українських політичних партій і організацій (КУППО) з одного боку, та ліберально-демократичною партією «Незалежність» і організацією «Свобода—Справедливість—Незалежність» — з іншого. Згадані організації у своїй заяві відзначали, що не маючи можливості розв'язувати питання кордонів у правовому аспекті, вони вважають, що існуючі кордони між майбутніми незалежними українською і польською державами повинні бути збережені. Визнання існуючих кордонів розцінювалося як необхідна умова польсько-української співпраці у боротьбі за незалежність. Сторони зобов'язувалися ліквідувати у своїх середовищах тенденції до територіальних претензій щодо партнера, виступали за толерантну політику стосовно національних меншин та виражали надію, що майбутні польський і український парламенти, обрані шляхом вільних виборів, також визнають існуючі кордони. Сторони підтримували право національних меншин на вільний розвиток і зобов'язувалися поборювати всі прояви національної дискримінації з боку держави і суспільства. Так, дійшли згоди стосовно необхідності створення у Польщі ієрархії УГКЦ на чолі з єпископом, української системи освіти та надання права українцям на повернення своїх земель, з яких вони були безправно виселені комуністичною владою. Підтримувалося також право поляків, які проживали в Україні, на власну систему освіти та безперешкодний національний розвиток. Останній пункт домовленості стверджував, що тільки спільна політична боротьба поляків, українців та інших народів Міжмор'я може привести до здобуття ними вільних і незалежних держав [34; 35]. Заяву підписали С. Таргальський та В. Малинович [36]. Пізніше свій підпис під нею долучив також Політичний рух “Wyzwolenie” [37].

У редакційній статті “Nowa Koalicja” високо оцінила «Заяву». «Нова ситуація дозріває у всій ЦСЄ, під багатьма кутами зору: від економічного до релігійного щонайменше з середини сімдесятих років. Однак власне тепер настала пора жнив». Редакція вказувала на принципові зміни у відносинах двох найбільших народів регіону. «Добрі польсько-українські відносини є необхідною умовою спочатку визволення, а потім рівноваги і розвитку центрально-східної частини європейського континенту, подібно як французько-німецьке зближення і примирення визначає обличчя західної частини». Редакція закликала наслідувати приклад французів і німців, зокрема тому, що у майбутньому чотири народи можуть стати елементами єдиної об'єднаної Європи, в якій немає місця застарілим конфліктам. Заява розцінювалася як перший документ,

підписаний незалежними опозиційними польськими та українськими осередками після міжурядової угоди 1979 року [38].

Важливою складовою процесу примирення була лібералізація політики щодо національних меншин. Її основу становила відома Ухвала I з'їзду „Solidarność” у справі національних меншин від 7 жовтня 1981 р., яка заявляла про необхідність створення умов у Польщі для вільного розвитку їхньої культури та гарантування повноти громадянських прав згідно з традиціями Речі Посполитої багатьох народів [39]. На I з'їзді „Solidarność” розглядалося два варіанти резолюції щодо національних меншин. Ухвалено було другий варіант, який на думку представників української меншини, був гіршим. У ньому лемки визнавалися окремою національною меншиною, та зрівнювалися культури національних меншин з регіональними особливостями польської культури. Висловлювалася думка, що замість розмитого Послання до трудящих Східної Європи необхідно досягнути порозуміння з українськими, білоруськими і литовськими організаціями [40].

Після виходу знаменитої книги Б. Скарадзінського “Nowa Koalicja” намагалася започаткувати діалог з представниками української меншини з метою аналізу процесів у середовищі української меншини і привернення уваги до проблем [41]. Стверджувалося, що поляки, підтримуючи українські інтереси, підтримують тим самим свої інтереси. Описуючи становище представників польської меншини на Волині, зазначалося, що «там також, в холодній тіні Москви, відбувається частина зближення завойованих народів». Після подій 1981 року в СРСР почалася антипольська пропаганда, яка поширювала образ поляка «бунтівника» (він не хоче працювати, а жити за рахунок іншого). Однак були також українці, які з великою надією сліdkували за діяльністю “Solidarność” і підтримували її. Вони важко переживали події 13 грудня, немов би то була їхня власна поразка [42]. На сторінках журналу узагальнено також основні вимоги української меншини у Польщі [43]. У публікаціях “Nowej Koalicji” аналізувався стан, виконання і необхідність реформування законодавства Польщі у галузі національних меншин [44].

Важливим елементом польсько-українського примирення було подолання міжнаціональних стереотипів. Зазначаючи важкість і складність історії польсько-українських відносин, наповнення їх антипатіями і претензіями, “Nowa Koalicja” пропонувала розв’язання, сформульоване на польсько-українській конференції у Канаді 20-22 жовтня 1977 році: «Зайнятися більше майбутнім, ніж засісти у минулому, яке є на сьогодні баластом, котрого треба позбутися» [45]. Однією з перешкод до польсько-українського зближення була проблема недостатності інформації, внаслідок чого виникли стереотипи, які дають можливість державі вести антиукраїнську пропаганду, маніпулювати суспільною свідомістю поляків [43]. Зокрема, в Декларації української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (9 листопада 1976 р.) зазначалося, що «неможливо гарантувати мир між народами без вільних контактів між людьми, та без вільного обміну інформацією та ідеями» [36].

До найскладніших сторінок історії польсько-українських відносин ХХ століття Я. Пеленський відніс неоголошену війну 1942–1947 років. Конфлікт супроводжувався нецивілізованими, варварськими і брутальними ексцесами. З них особливого дослідження вимагають два найжорстокіші епізоди. Перший — це спроба деполонізації Західної України у 1942–1944 роках, що набрала форм вигнання та винищення і була започаткована націоналістичним підпіллям. Другий — це акція у відповідь з боку властей ПНР, яка полягала у брутальній депортації і примусовому переселенні всього українського населення з його етнічних територій. Я. Пеленський наголошував на важливості написання об’єктивної історії неоголошеної війни, найкраще спільними польсько-українськими зусиллями [47].

8 жовтня 1987 року з нагоди наближення тисячоліття хрещення Київської Русі у Римі в Папському польському колеґіумі відбулася зустріч польських і українських релігійних ієрархів. У промові Ю. Глемп звернув увагу на спільність історії поляків і українців, на важливу місію духовенства у справі примирення. «Не можна нам починати підрахунок, хто кому більше завдав кривд. Це ні до чого не приведе. Особливо ми, духовні, повинні знати, що не можна дряпати ран, які загоюються» [48].

Зауважимо, що велика увага надавалася існуванню українського опозиційного руху. В. Мороз стверджував, що створення УГС становило якісно новий етап в українському русі спротиву, оскільки він, на відміну від «шестидесятників», поставив питання виходу України з СРСР та критикував комунізм як систему. Крім того, це була перша легальна опозиція, яка поєднувала українське питання із загальносвітовим рухом захисту прав людини [49]. Для ознайомлення польського суспільства із сусідньою Україною і станом національних відносин “Nowa Koalicja” передруковувала матеріали про українську концепцію визвольної боротьби. Журнал відслідковував суспільні процеси в УРСР, боротьбу з політикою русифікації, контрверсійність відзначення тисячоліття хрещення Київської Русі у Москві, в атеїстичній державі та в умовах переслідування УГКЦ, зародки незалежницького руху.

Після перемоги на виборах 1989 року польська опозиція отримала реальні важелі впливу на політику. Важливе значення в опрацюванні напрямків цієї політики мала Комісія у справах національних меншин громадянського комітету. Її секретар Г. Костжев, характеризуючи принципи національної політики, зазначив, що вони ґрунтуються на поглядах Літературного інституту, КОР-овської опозиції та журналу “Nowa Koalicja”, який він представляв. Засади національної політики передбачали повагу прав національних меншин, культурну автономію, доступ до засобів масової інформації. «Визнання територіального status quo, тобто взаємна відмова від територіальних претензій, у т.ч. посередніх вимог, наприклад вимог територіальної автономії [...]» [50].

В умовах початку дезінтеграції СРСР редактор “Nowej Koalicji” Г. Костжева-Зорбас сформулював основні положення концепції «дворівності», яка передбачала встановлення відносин із республіками, які виборюють незалежність. У 1990–1992 роках він був заступником директора Департаменту Європи і директором Департаменту аналізу і планування польського МЗС [44]. У рамках доктрини дворівності у жовтні 1990 року була підписана «Декларація про принципи і основні напрямки польсько-українських відносин», яка фіксувала взаємне визнання сторонами своєї суверенності, передбачала встановлення консульських відносин, а у майбутньому — повних дипломатичних відносин. Сторони відмежовувалися від всяких територіальних претензій та зобов’язалися поважати права національних меншин. Польща була першою державою, яка визнала проголошення незалежності України 1991 року. Формування добросусідських польсько-українських відносин стало можливим завдяки багаторічній діяльності журналістів і політиків у напрямку міжнародного примирення, серед яких важливе місце належить колективу “Nowej Koalicji”.

1. *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (AIPN)*. – Sygn. IPN BU MSW II 1637. – Npgn. Posłanie Pierwszego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” do ludzi pracy Europy Wschodniej, nr 17/81 // I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Statut. Uchwała programowa z Aneksem. Dokumenty Zjazdu / Do użytku wewnątrzwiązkowego. – Gdańsk : Biuro Informacji Prasowej Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”, 1981. – S. 94–95.

2. *Wybór z najnowszych dokumentów*. Posłanie do ludzi pracy Europy Wschodniej // NK. – 1985. – nr 1. – S. 55.

3. *Les archives de l’Institut Litteraire a Paris (AILP)*. – Les coupures de presse (CP). – 1991. – Vol. 3.

4. *Friszke A.* Spotkania, czyli “Zustriczi” / Andrzej Friszke // *Więź*. – № 11–12. – Listopad – grudzień 1991. – S. 262. – (Інтерв’ю з Анджеем Фрішке, Варшава, 14.08.2006 р.).

5. *Organizacja RP WSN Wyzwolenie*. Wspólnota losów i celów // Nowa Koalicja (NK). – Warszawa : Niezależna Oficyna Wydawnicza. – 1985. – nr 1. – S. 1–2.

6. *Mieguszowiecki M.* Razem jesteśmy silniejsi. O potrzebie koalicji narodów Europy Środkowo-Wschodniej / Marcin Mieguszowiecki, Adam Realista // NK. – 1985. – nr 1. – S. 66–72.

7. *Chmura P.* Europa Środkowa i Rosja / Piotr Chmura // NK. – 1987. – nr 4. – S. 14.

8. *Przedstawiamy czwarty numer* // NK. – 1987. – nr 3. – S. 1.

9. *Projekt utworzenia Europejskiego Komitetu Helsińskiego / Opracował Marcin Mieguszowiecki // NK. – 1987. – nr 3. – S. 7–10.*
10. *Droga do wolnej Polski // NK. – 1985. – nr 1. – S. 64–65.*
11. *Deklaracja w sprawie ukraińskiej // NK. – 1986. – nr 2. – S. 40–41.*
12. *Іранек-Осмецький С. Геополітичні умови для реалізації суверенності народів Східної Європи / Єжи Іранек-Осмецький // Łącznik Polsko – Український Зв'язковий. – Мюнхен, 1984. – № 1. – Травень. – С. 19.*
13. *O wolną Ukrainę. Rozmowa z Jarosławem Pełenskim // NK. – 1985. – nr 1. – S. 21.*
14. *AILP. – CP. – 1977. – Vol. 2. Hermaszewski A. Trójkąt: Polska – Ukraina – Rosja / Antoni Hermaszewski // Głos Polski (Toronto). – 21.VII.1977.*
15. *“Być może powinniśmy być większymi egoistami...” (Rozmowa z przedstawicielem młodzieży ukraińskiej w PRL) // NK. – 1986. – nr 2. – S. 15–16.*
16. *Redakcja “NK”. Przedstawiamy siódmy numer // NK. – Sine loco (S.l.): Wydawnictwo Myśl. – 1987 [1989]. – nr 7. – S. 1.*
17. *Terelia J. List do Lecha Wałęsy / Józef Terelia // NK. – 1986. – nr 2. – S. 43.*
18. *Ofiara Ukrainy jest jedna (Rozmowa ze Stepanem Sapelakiem) / Rozmowę przeprowadził NN // NK. – 1987 [1989]. – nr 7. – S. 23.*
19. *O wolną Ukrainę. Rozmowa z Jarosławem Pełenskim // NK. – 1985. – nr 1. – S. 20–21.*
20. *Z materiałów programowych WSN. Fragmenty “Deklaracji Politycznej WSN” // NK. – 1985. – nr 1. – S. 56.*
21. *Polska i Międzymorze. Wokół dróg działania i programu przyszłości (Ruch Społeczny Solidarność). – Wrocław : Kret, 1986. – S. 15–18, 24–25.*
22. *Z materiałów programowych WSN. Fragmenty opracowania “Polska i Międzymorze. Wokół dróg działania i programu przyszłości” // NK. – 1985. – nr 1. – S. 56–60.*
23. *Z materiałów programowych WSN. Deklaracja Ruchu Politycznego „Wyzwolenie” // NK. – 1985. – nr 1. – S. 60.*
24. *Organizacja RP WSN Wyzwolenie. Wspólnota losów i celów // NK. – 1985. – nr 1. – S. 1–2.*
25. *W 40 rocznicę konferencji Jałtańskiej. Odrzucamy bezprawny dyktat // NK. – 1985. – nr 1. – S. 61–63.*
26. *Do Braci Ukraińców, Białorusinów i Litwinów! Propozycja wspólnego stanowiska wobec granicy polsko-ukraińskiej, polsko-białoruskiej i polsko-litewskiej // NK. – 1985. – nr 1. – S. 61–63.*
27. *Archiwum prywatne W. Mokrego w Krakowie. Markowicz P. Granice / Piotr Markowicz // Samorządność. – Kraków, 1988. – nr 157. – 4 marca. – S. 4.*
28. *Boruta M. Problemy etniczne i polityka. Wybrane zagadnienia w opiniach środowisk niezależnych. Ludzie – Partie – Czasopisma / Mirosław Boruta. – Kraków : Towarzystwo Pomost, 2000. – S. 12–13.*
29. *Спільна заява // Самостійник. Вісник українського незалежного слова. – 1986. – Вип. 4–5. – С. 3.*
30. *Komunikat Konferencji Ukraińskich Partii i Organizacji Politycznych w kwestii stosunków polsko-ukraińskich // Obóz. – B.m. : Wydawnictwo CDN. – 1987. – nr 13. – S. 97.*
31. *Archiwum prywatne W. Mokrego w Krakowie. Oświadczenie Ukraińskiej Głównej Rady Wyzwoleńczej UHWR // Obszar III. Pismo Konfederacji Polski Niepodległej. Obszar Łódź. – X.1986. – nr 2. – S. 1–2.*
32. *Prezydium Reprezentacji Zagranicznej Głównej Ukraińskiej Rady Wyzwoleńczej. Oświadczenie w sprawie polskiej // NK. – 1986. – nr 2. – S. 41–43.*
33. *Archiwum prywatne W. Mokrego w Krakowie. Wspólne oświadczenie polsko-ukraińskie // ABC. – 1988. – nr 6. – S. 128.*
34. *Archiwum prywatne P. Kazaneckiego w Warszawie. Teczka “Ukraińscy studenci. Rada przy ZSP”. Oświadczenie w sprawie zasad współpracy polsko-ukraińskiej // Dialogi. Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1987. – nr 5–6. – S. 2.*

35. *Oświadczenie w sprawie zasad współpracy polsko-ukraińskiej* // Zamek. B.m. : Wydawnictwo Oleandry. – Luty 1989. – nr 3. – S. 51–52.

36. *Интерв'ю з Єжи Таргальським*. – Варшава, 22.08.2006 = Archiwum prywatne Jerzego Targalskiego w Warszawie.

37. *Uwaga* // NK. – 1987 [1989]. – nr 7. – Okładka zwrot.

38. *Archiwum prywatne W. Mokrego w Krakowie*. Redakcja “Nowej Koalicji”. Znaki przełomu / NK. – 1988. – nr 5. – S. 4–6.

39. *AIPN*. – Sygn. IPN BU MSW II 1637. – Npgn. Uchwała w sprawie mniejszości narodowych, a 69/81 // I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Statut. Uchwała programowa z Aneksem. Dokumenty Zjazdu / Do użytku wewnątrzwiązkowego. – Gdańsk : Biuro Informacji Prasowej Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”, 1981. – S. 145–146.

40. “*Być może powinniśmy być większymi egoistami...*” (Rozmowa z przedstawicielem młodzieży ukraińskiej w PRL) // NK. – 1986. – nr 2. – S. 15.

41. *Podlaski K.* [Skaradziński B.] Białorusini – Litwini – Ukraińcy: nasi wrogowie czy bracia? / [Wyd. 2 popr. i uzupeł.] / Kazimierz Podlaski. – Warszawa : Przedświt, 1984. – 90 s. – (Интерв'ю з Богданом Скарадзінським, Подкова Лесьна, 15.08.2006 р.).

42. *L.J. Życie pod strachem* (Relacja Polaka – Wołyń 1965) / L.J. // NK. – 1986. – nr 2. – S. 18.

43. *Kuzio T.* Opozycja polska i mniejszość ukraińska a sprawa ukraińska / Taras Kuzio // NK. – 1987 [1989]. – nr 7. – S. 63.

44. *Zachwiej P.* O prawie mniejszościowym w Polsce / Piotr Zachwiej // NK. – 1988. – nr 5. – S. 92–102.

45. *X.Y. Ukraina – szkic sytuacji* / X.Y. // NK. – 1985. – nr 1. – S. 7.

46. *Deklaracja* Ukraińskiej obywatelskiej grupy sprzyjania wykonaniu postanowień helsińskich / NK. – 1987. – nr 3. – S. 62–64.

47. *Stosunki polsko-ukraińskie*. Wywiad z Jarosławem Peleńskim / Rozmowę przeprowadził Marek Nowak // NK. – 1987 [1989]. – nr 7. – S. 64–70.

48. *Józef kard. Glemp, Myrośław kard. Lubaczywśkyj*. Dwugłos watykański / Józef kard. Glemp, Myrośław kard. Lubaczywśkyj // NK. – 1988. – nr 5. – S. 2–3.

49. *Chmura P.* Spór o Ukraińską Grupę Helsińską (Stepan Hoberla, Anatol Kaminśkyj, Jurij Lytwyn, Walentyn Moroz, Myrośław Prokop, Wasyl Romaniuk, Wasyl Stus, Ołeksy Tychyj) / Piotr Chmura / NK. – 1987. – nr 3. – S. 90.

50. *AILP*. – CP. – 1989. – Vol. 4. Zanim będziemy Europą. Z Grzegorzem Kostrzewą rozmawia Jerzy Stankiewicz // Tygodnik Polski. – Warszawa, 1989. – nr 35. – 27 sierpnia.

51. *Интерв'ю з Гжегожем Костжевою-Зорбасом*. – Варшава, 18.07.2009 г.